

Handlingsplan för förebyggande arbete inom alkohol, narkotika, dopning, tobak och spel (ANDTS) 2023-2026

Beslutad av Kommunstyrelsen. 2023-11-21/§ 230

Diarienummer: KS/2022:255

Dokumentansvarig nämnd: Kommunstyrelsen

Dokumentansvarig tjänsteperson: (roll): Bitr. kommundirektör

Vision

Policy

Strategi

Plan

Riktlinje

Innehåll

1. Sammanfattning	3
2. Inledning.....	4
2.1 Centrala begrepp	4
2.2 Syfte	5
2.3 Mål	5
3. Bakgrund	6
3.1 Risk- och skyddsfaktorer	6
3.2 Preventionsnivåer	6
3.3 Roller och samverkan.....	7
3.4 Perspektiv som ska genomsyra arbetet	8
3.5 Mätmetoder	8
4. Utvecklingen under strategiperiod 2019-2022.....	9
4.1 Alkohol.....	9
4.2 Narkotika	10
4.3 Andra rusmedel	11
4.4 Dopning	12
4.5 Tobak och liknande produkter	12
4.6 Spel om pengar	14
5. Mål och aktiviteter.....	15
5.1 Basverksamhet	15
5.2 Lokala förutsättningar.....	16
Mål 1	17
Mål 2	19
Mål 3	21
Mål 4	23
Mål 5	24
Mål 6	25
6. Ansvar och uppföljning.....	26
7. Referenser	27
7.1 Referenser	27
7.2 Beskrivning av statistikunderlag.....	27

1. Sammanfattning

Mjölby kommun är en del i det nationella och regionala förebyggande arbetet inom alkohol, narkotika, dopning, tobak och spel (ANDTS) med det övergripande målet *”ett samhälle fritt från narkotika och dopning, med minskade medicinska och sociala skador orsakade av alkohol och ett minskat tobaksbruk”*. Målet med kommuns handlingsplan är att den ska bidra till en hållbar utveckling i Mjölby kommun, genom en god folkhälsa, minskad brottslighet samt minskade sociala och ekonomiska kostnader för samhället.

Då flera problemområden, såsom till exempel psykisk ohälsa, brott och ANDTS, innefattar samma risk- och skyddsfaktorer kan vi genom samverkan i det främjande och förebyggande arbetet nå resultat på fler områden samtidigt. Insatserna bör till stor del vara av universellt stöd och erbjudas till alla barn/unga/vuxna/föräldrar oavsett skillnader mellan hög- och lågriskgrupper.

Under föregående strategiperiod 2019-2022 ser vi generellt att konsumtionen och riskbruket av alkohol sjunkit i Mjölby kommun, tillgången på narkotika är stor men användningen har sjunkit bland vuxna och ligger på samma nivå över tid bland unga, snusning har ökat bland ungdomar och bland vuxna kvinnor, spel om pengar har ökat. Det är svårt att få tillförlitlig statistik kring dopning.

Insatserna i handlingsplanen ligger på minskad tillgång av ANDTS, skydd mot skadliga effekter, minskad användning och uppskjuten debut, minskat skadligt bruk och beroende, tillgång till god vård samt minskade skador och minskad dödlig utgång. Särskilt fokus läggs på barn och unga, på samverkan och på förebyggande och främjande insatser.

2. Inledning

Utgångspunkt för det fortsatta ANDTS-arbetet är rätten för var och en att åtnjuta bästa möjliga fysiska och psykiska hälsa. Det handlar såväl om att förebygga ohälsa som att främja hälsa. Det ligger i linje med folkhälsopolitikens övergripande mål, det vill säga att skapa samhällsliga förutsättningar för en god och jämlik hälsa i hela befolkningen och sluta de påverkbara hälsoklyftorna inom en generation. Att alla barn får en bra start i livet med goda uppväxtvillkor som stimulerar utveckling, inläring och hälsa är centralt för att uppnå en jämlik hälsa som barn, ung och vuxen.

En sådan önskad utveckling har en tydlig koppling till kommunens vision om goda livsvillkor och livskraft där alla tar ett socialt ansvar och där trygghet och säkerhet är en viktig komponent. Kommunstyrelsen har som nämndspecifikt mål att bidra till att barn och unga erbjuds en trygg, säker och drogfri miljö. *”Genom ett aktivt, förebyggande arbete ska vi minska tillgången till olika former av droger och skjuta upp debuten, minska missbruket, samt utarbeta tillgång till god vård och minskade skador på grund av ANDTS. Samordning och samverkan inom Mjölby kommun och med civilsamhället ska fortsatta utvecklas och stärkas för att vägleda och lotsa barn och unga bort från destruktiva sammanhang. Det ska bidra till goda förutsättningar för att de ska kunna utvecklas till starka individer som kan göra positiva val i livet”.*

Mjölby kommuns handlingsplan har sin utgångspunkt i regeringens skrivelse *En förnyad strategi för politiken avseende alkohol, narkotika, dopning, tobak och nikotin samt spel om pengar 2021–2025* samt den regionala strategin *Förebyggande arbete inom alkohol, narkotika, dopning, tobak och spel, Östergötlands län 2022-2026*. Det övergripande målet för ANDTS-politiken är *”ett samhälle fritt från narkotika och dopning, med minskade medicinska och sociala skador orsakade av alkohol och ett minskat tobaksbruk”*. Spel om pengar och nikotinprodukter finns med i de underliggande målområdena.

Mjölby kommuns handlingsplan innefattar kommunens alla invånare, men med särskilt fokus på barn och unga för att skydda dem mot eget eller andras skadliga bruk av ANDTS. Handlingsplanen kan komma att revideras vid förändringar i den nationella ANDTS-politiken samt vid ny lagstiftning inom området.

2.1 Centrala begrepp

- ANDTS står för Alkohol, Narkotika, Dopning, Tobaks- och nikotinprodukter och Spel om pengar
- Barn och unga avser personer under 18 år
- Unga vuxna avser personer mellan 18-26 år
- Vuxna avser personer över 18 år

Alkohol avser berusningsdryck.

Boffning avser inandning av olika drivgaser, som propan. Drivgaser finns bland annat i torrschampo.

Lustgas är en gas som används som smärtlindring inom vård och tandvård, då är den utblandad med syre. Icke-medicinsk lustgas finns för försäljning i till exempel gastuber och patroner. Den är inte utblandad med syre.

Narkotika avser läkemedel och hälsofarliga varor med beroendeframkallande egenskaper eller euforiserande effekter, där ämnet antingen finns upptaget i en internationell överenskommelse som Sverige biträtt eller är narkotikaförklarat av den svenska regeringen.

Dopningsmedel avser prestationshöjande substanser såsom anabola androgena steroider (AAS), tillväxthormon och testosteron.

Tobaks- och nikotinprodukter avser exempelvis cigaretter, snus, e-cigaretter, örtprodukter och vattenpipa, oavsett om de innehåller både tobak och nikotin eller endast en av dessa.

Sniffning avser inandning av ångor från lättflyktiga lösningsmedel, till exempel lim.

Spel avser lotteri, vadhållning, kombinationsspel och pyramidspel. Riskabelt spelande omfattar såväl att ligga i riskzonen för att utveckla spelproblem, som att ha allvarliga spelproblem. Riskabelt spelande innebär att en person fått minst en negativ ekonomisk konsekvens eller minst ett beroendesymtom.

2.2 Syfte

Syftet med handlingsplanen är att ange en gemensam, samlad riktning för Mjölby kommuns preventionsarbete gällande ANDTS. Mål och aktiviteter ska säkerställa effektiva arbetssätt, metoder och samverkan. De insatsområden och aktiviteter som presenteras gör inte anspråk på att omfatta hela det samlade ANDTS-arbetet i kommunen utan är prioriterade, utpekade områden, insatser och åtgärder.

2.3 Mål

Målet är att handlingsplanen ska bidra till en hållbar utveckling i Mjölby kommun, genom en god folkhälsa och minskad brottslighet samt minskade sociala och ekonomiska kostnader för samhället. Handlingsplan ska vara väl förankrad i kommunens samtliga förvaltningar.

Planen har sin utgångspunkt i de sex första målen från den nationella samt den regionala ANDTS-strategin (det sjunde målet avser internationellt arbete och har således inte bäring på kommunen):

1. Tillgången till alkohol, narkotika, dopningsmedel, tobaks- och nikotinprodukter samt skadeverkningarna av spel om pengar ska minska
2. Barn och unga ska skyddas mot skadliga effekter orsakade av alkohol, narkotika, dopningsmedel, tobaks- och nikotinprodukter och spel om pengar
3. Antalet barn och unga som börjar använda narkotika, dopningsmedel, tobaks- och nikotinprodukter eller debuterar tidigt med alkohol och spel om pengar ska minska
4. Antalet personer som utvecklar skadligt bruk eller beroende av alkohol, narkotika, dopningsmedel, tobaks- och nikotinprodukter och spel om pengar ska minska
5. Personer med skadligt bruk eller beroende ska utifrån sina förutsättningar och behov ha tillgång till vård och stöd av god kvalitet
6. Antalet personer som skadas eller dör på grund av sitt eget eller andras bruk av alkohol, narkotika, dopningsmedel eller tobaks- och nikotinprodukter och spel om pengar ska minska

3. Bakgrund

3.1 Risk- och skyddsfaktorer

Ohälsa, droganvändning, våld, kriminalitet och utanförskap är samhällsproblem som i stor utsträckning kan förklaras av samma bakomliggande faktorer, det vill säga samma risk- och skyddsfaktorer. Tidigt främjande och förebyggande arbete som påverkar dessa bakgrundsfaktorer kan därför få effekter på många problemområden samtidigt. Genom ökad samverkan i det främjande och förebyggande arbetet har vi bättre möjligheter att nå resultat på fler områden.

Risikfaktorer är egenskaper, händelser, förhållanden eller processer som ökar risken för ohälsa eller problem hos individer.

Skyddsfaktorer är egenskaper, händelser, förhållanden eller processer som skyddar individen och minskar risken för ohälsa eller problem.

Enstaka risk- och skyddsfaktorer har i regel liten effekt på individens beteende, men flera faktorer tillsammans kan ge större effekt.

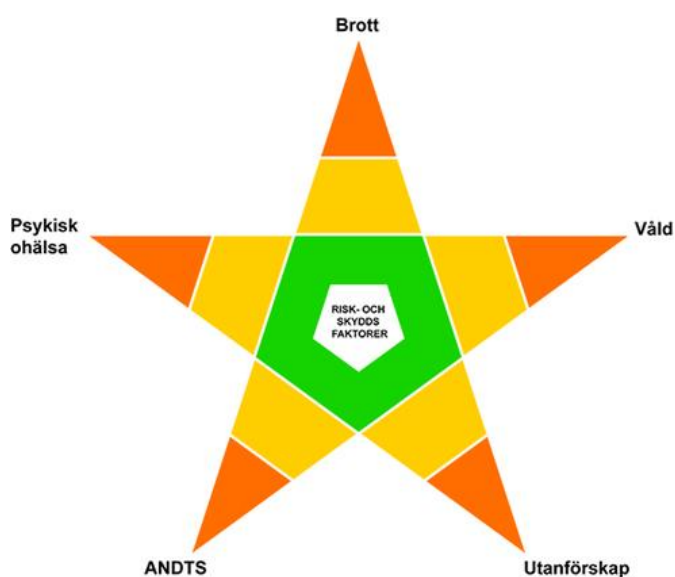

Bild 1: Preventionsstjärnan. Framtagen av Länsstyrelsen i Stockholm

3.2 Preventionsnivåer

Insatser som syftar till att sänka/minska en riskfaktor kallas ofta förebyggande. Om de istället bidrar till att öka tillgången till en skyddsfaktor kallas de hälsofrämjande.

För att vara framgångsrik bör prevention bedrivas på olika nivåer samtidigt. Olika aktörer agerar på olika preventionsnivåer, men ibland inom samma område.

Prevention vänder sig såväl till friska personer som till personer i riskzon eller till redan drabbade. Preventionsnivåer kan beskrivas som en pyramid:

Bild 2: Preventionspyramiden. Ur rapport: RISE Social & Health Impact Center och Länsstyrelsen i Stockholm 2021. Risk- och skyddsfaktorer – vad vet vi och vad kan göras med kunskapen? RISE Research Institutes of Sweden.

Universellt stöd ligger som bas. Här finns insatser som bör erbjudas till alla barn/unga/vuxna/föräldrar och som inte tar hänsyn till skillnader mellan hög- och lågriskgrupper. Stödet handlar dels om att främja god hälsa och positiv utveckling, och dels om att förebygga ohälsa och olika former av problem.

Selektivt stöd är riktade insatser som erbjuds till de som är särskilt utsatta för en eller flera riskfaktorer eller har begynnande problem. Stödet handlar om att vända en negativ utveckling.

Indikerat stöd är riktade insatser till individer eller grupper där problem har observerats. Stödet handlar om att förebygga fortsatt problembeteende eller utsatthet.

3.3 Roller och samverkan

Folkhälsomyndigheten har det nationella ansvaret för att samordna det ANDTS-förebyggande arbetet och för uppföljning av regeringens ANDTS-strategi. Ansvaret innefattar bland annat kunskapsstöd om förebyggande metoder, tillsyn enligt alkohol- och tobakslagarna samt bevakning, utredning och kontroll av hälsofarliga varor.

Länsstyrelsen ska sprida och verka för genomförandet av den nationella ANDTS-strategin på regional nivå med uppdrag gällande både förebyggande arbete och tillsyn. Till detta arbete har Länsstyrelsen i Östergötland ett ANDTS-råd med ledande representanter från Polismyndigheten, Region Östergötland och fyra av länets kommuner samt en samverkansgrupp med ANDTS-samordnare från samtliga länets kommuner.

Polismyndighetens mål är att minska brottsligheten och öka tryggheten i samhället. Utöver akuta uppdrag och utredningsverksamhet handlar en stor del av polisens uppgifter om brottsförebyggande arbete där ANDTS-förebyggande arbete ingår som en del. För att formalisera samarbetet mellan kommun och polis i det lokala brottsförebyggande arbetet skrivs en samverkansöverenskommelse.

Kommunen arbetar med ANDTS-förebyggande arbete som en del i det lokala folkhälsoarbetet, trygghetsskapande och brottsförebyggande arbetet. Denna handlingsplan styr hur förvaltningarnas arbete ska prioriteras och genomföras inom det ANDTS-förebyggande arbetet.

Hållbarhetsstrateg ansvar för samordning och utveckling av det ANDTS-förebyggande arbetet i kommunen och involverar berörda verksamheter, både kommunens och externa aktörer. Hållbarhetsstrategen ingår i Länsstyrelsens nätverk med ANDTS-samordnare.

Säkerhetssamordnare arbetar med kommunala säkerhetsfrågor och brottsförebyggande insatser såsom att leda arbetet med Effektiv samordning för trygghet (EST). Förebyggande ANDTS-arbete är en del av det brottsförebyggande arbetet och säkerhetssamordnaren arbetar i nära samverkan med hållbarhetsstrateg.

EST är ett systematiskt arbetssätt för få en gemensam överblick över kommunens olika områden och vilka insatser som behövs för att öka tryggheten. Arbetsgruppen består av polis, räddningstjänst, bostadsbolag, krogbranschen, skola och fritidsgårdar som träffas 4 gånger/år.

3.4 Perspektiv som ska genomsyra arbetet

Det ANDTS-förebyggande arbetet ska genomsyras av:

- **Jämlikhets- och jämställdhetsperspektivet.** Alla människor är lika värda och har samma rättigheter, skyldigheter och möjligheter.
- **Barn och unga ska särskilt skyddas.** Alla barn ska få en bra start i livet med goda uppväxtvillkor som stimulerar tidig utveckling, inläring och hälsa.
- **Anhörig- och närståendeperspektiv.** Anhöriga och närstående har ofta behov av stöd och hjälp för egen del och är dessutom viktiga för att insatser till den närstående ska ge resultat.
- **Folkhälsopolitiken och Agenda 2030.** Flera av målområdena har bäring på ANDTS-området. God hälsa är en grundläggande förutsättning för människors möjlighet att nå sin fulla potential och att bidra till samhällets utveckling.

Barnkonventionen

Den 1 januari 2020 trädde lagen om Förenta nationernas konvention om barnets rättigheter i kraft. I barnkonventionen finns flera artiklar som berör ANDTS-arbetet. Det handlar om särskilda bestämmelser om att barn har rätt till social trygghet och skydd mot alla former av våld. Barn ska skyddas från olaglig användning av narkotika, och det ska förhindras att barn utnyttjas i den olagliga framställningen av och handeln med sådana ämnen. Centrala principer i konventionen är att vid alla åtgärder som rör barn ska det i första hand beaktas vad som bedöms vara barnets bästa. Barn ska ha möjlighet att komma till tals och göras delaktiga i frågor som berör dem.

3.5 Mätmetoder

Då det är svårt att ringa in måluppfyllelse med enskilda indikatorer, sammanvägs flera statistikunderlag (dessa beskrivs under referenser) tillsammans med uppgifter från Polismyndigheten och kommunens verksamheter.

RISE, vilka genomför analys av kommunernas avloppsvatten i länet, har utvecklat mätmetoder för att även kunna mäta halten av anabola androgena steroider samt att arbete pågår med att kunna mäta 3-CMC/4-CMC (kristall). Från och med 2023 är förhoppningen att det ska vara möjligt, vilket kan ge en indikation på förekomsten av dessa preparat i Mjölby kommun.

4. Utvecklingen under strategiperiod 2019-2022

4.1 Alkohol

Nationell lägesbild

Sett under en tioårsperiod har alkoholkonsumtionen minskat med ungefär en tiondel i Sverige. De senaste åren ses en tendens till ökning. Från år 2020 till år 2021 beräknas den genomsnittliga alkoholkonsumtionen ha ökat med två procentandelar, enligt CAN:s monitormätning.

År 2022 uppgav 15 procent, enligt den nationella folkhälsoenkäten, en riskkonsumtion av alkohol. Andelen var högre bland män än bland kvinnor, och högre bland unga än bland äldre. Utifrån CAN:s monitormätningar har riskkonsumtionen gått ner de senaste femton åren, framför allt ses en minskning bland personer 16-29 år. Under samma period sågs dock en uppgång i åldersgrupperna 45 år och äldre samt bland personer med förgymnasial och gymnasial utbildningsnivå. Personer födda i Sverige har uppgett en högre riskkonsumtion än personer födda utanför Sverige, framför allt ses en skillnad jämfört med personer födda utanför Europa.

CAN:s skolundersökning visar att alkoholkonsumtionen bland svenska skolungdomar minskat kraftigt sedan början av 2000-talet. För de flesta konsumtionsmått som följs har nivåerna mer än halverats. I 2022 års undersökning svarade 38 procent i årskurs 9 och 67 procent i gymnasiet år 2 att de druckit alkohol de senaste 12 månaderna.

Mjölby kommuns lägesbild

I Mjölby kommun, likväl som på nationell och regional nivå, är män i större utsträckning än kvinnor riskkonsumenter av alkohol, enligt nationella folkhälsoenkäten. Under en tioårsperiod har dock andelen män med riskabla alkoholvanor minskat. Andelen kvinnor med riskkonsumtion ökade i början av tioårsperioden för att de senaste fem åren visa en nedåtgående kurva med två procentenheter. Mellan 2019-2022 bedömdes ett snitt på cirka 15 procent av männen och 10 procent av kvinnorna ha riskabla alkoholvanor, vilket är lägre än nationella och regionala siffror. Det frekventa drickandet (två gånger i veckan eller oftare) är främst förekommande i åldrarna 50-79 år, medan intensivdrickandet (sex standardglas eller fler vid samma tillfälle varje vecka eller oftare) är främst förekommande i åldrarna 16-29 år.

De klienter som beroendemottagningen i Mjölby kommun, som är en öppen mottagning för vuxna, möter med renodlade alkoholmissbruk är främst män och i åldern 35-60 år. Det är individer med fungerande arbete och nätverk. Beroendemottagningen upplever att lägesbilden är oförändrad över de senaste åren. Det är vanligt med blandmissbruk av alkohol och narkotika, men inte vanligt gällande alkohol och spel om pengar.

I Mjölby kommun dör i snitt 23,4 kvinnor per 100 000 invånare (vilket innebär 3-4 kvinnor) varje år i alkoholrelaterad diagnos, en kurva som ökat sedan början av 2000-talet. För män har kurvan under många år minskat, för att åter öka under de senaste fem åren. Idag ligger snittet på 36,8 män per 100 000 invånare och år (vilket innebär 5-6 män). De nationella siffrorna är 11,5 för kvinnor resp 35,8 för män per 100 000 invånare.

2022-års om mig enkät visar att 24 procent av eleverna i grundskolans åk 8 respektive 66 procent av eleverna i år 2 på gymnasiet druckit alkohol en eller flera gånger, vilket är liknande siffror som på

länsnivå. För eleverna i åk 8 har siffran legat på ungefär samma nivå sedan år 2014, medan det för år 2 på gymnasiet sjunkit med 15 procentandelar. I såväl åk 8 som år 2 på gymnasiet är det fler tjejer än killar som druckit alkohol. Berusningsdrickandet sker främst i gymnasieåldern och det är betydligt vanligare att ungdomar som blir bjudna på alkohol av sina föräldrar dricker sig berusade. Mer än hälften av eleverna i år 2 på gymnasiet tycker det är ok att dricka alkohol så att man blir berusad.

Huvuddelen av ungdomar i åk 8 som dricker alkohol har fått tag på den från kompisar eller tagit alkoholen hemifrån utan tillstånd. Ungdomar i år 2 på gymnasiet svarar främst att de har fått alkoholen från kompisar eller på fest.

MiniMaria i Mjölby kommun, som är en öppen beroendemottagning för barn och unga vuxna upp till 26 år, möter främst klienter med blandmissbruk av alkohol och narkotika än klienter med renodlat alkoholmissbruk.

Folkhälsomyndigheten redovisar att antalet stadigvarande serveringstillstånd för servering av spritdrycker, vin och starköl i Mjölby kommun under perioden 2012 till 2021 har ökat från 33 till 37.

4.2 Narkotika

Nationell lägesbild

Den vanligaste illegala drogen i Sverige är cannabis (cannabis är ett samlingsnamn för marijuana och hasch). I den nationella folkhälsoenkäten 2022 uppgav 3,9 procent av befolkningen i åldern 16–64 år att de hade använt någon typ av narkotika under de senaste 12 månaderna, och 3,2 procent att de använt cannabis. Andelen män som använt cannabis var större än andelen kvinnor och det var vanligare bland yngre än äldre.

Enligt CAN:s nationella skolundersökning har narkotikaerfarenheten bland skolungdomar legat på ungefär samma nivå de senaste 20 åren. I undersökningen 2022 uppgav omkring 6 procent av pojkarna och 5 procent av flickorna i årskurs 9 att de använt cannabis någon gång, och i gymnasiets år 2 var motsvarande andelar 14 procent respektive 13 procent. Cirka 11 procent av eleverna i årskurs 9 resp år 2 på gymnasiet uppgav att de någon gång använt narkotikaklassade läkemedel utan läkarordination. Det var i linje med tidigare år.

Tullens och polisens totala antal narkotikabeslag har ökat under de senaste tio åren. År 2012 rapporterades omkring 23 900 beslag jämfört med 39 800 under 2021.

Antalet rapporterade narkotikabrott har också ökat under de senaste tio åren. År 2021 rapporterades omkring 118 100 brott, vilket är en ökning med 25 procent sedan 2012. De flesta rapporterade narkotikabrotten gäller användning och innehav. Narkotikabrott hör till de brottskategorier där antalet anmälda brott i huvudsak är ett resultat av polisens spanings- och ingripandeverksamhet, ökningen behöver således inte innebära en faktisk ökning i antalet narkotikabrott.

Totalt rapporterade Folkhälsomyndigheten 29 nya psykoaktiva substanser under 2021. Åtta klassificerades sedan som narkotika och tre som hälsofarliga vara.

Mjölby kommuns lägesbild

I de årliga avloppsmätningarna som görs i Östergötlands kommuner sedan 2016 är cannabis den vanligaste förekommande drogen. 2022 års mätningar visar att antalet doser per 1 000 invånare ökat i majoriteten av kommunerna och jämfört med länet ligger Mjölby nära snittet. Amfetamin har istället legat på samma nivå eller minskat i de flesta kommunerna. I Mjölby kommun sågs en markant minskning med 73 färre doser jämfört med förra året. Mjölby och Motala, följt av Boxholm ligger dock på högst uppmätta nivåer i länet. Polismyndigheten har genom beslag fått indikationer på att 3-

CMC/4-CMC (kristall) tar andelar från amfetaminsidan, vilket skulle kunna utgöra en delförklaring till att nivåerna av amfetamin minskat då båda drogerna är centralstimulerande.

Antalet kokaindoser är fortfarande lågt i jämförelse med de andra preparaten, men har ökat såväl i Mjölby som i de flesta andra kommunerna. Mängden tramadol i milligram per 1 000 invånare och 24 timmar har minskat jämfört med förra året.

Den nationella folkhälsoenkäten indikerar att narkotikaanvändningen sjunkit i Mjölby kommun de senaste fem åren. Resultatet för andel som använt narkotika under *de senaste 12 månaderna* redovisas med en 4-årssammanslagning på kommunnivå. För Mjölby kommun låg snittandelen på 1,4 procent under 2019-2022, vilket är lägre än länet (2,4 procent) och riket (3,2 procent).

Att ha använt cannabis är vanligare bland män än bland kvinnor, år 2020 var det 4 procent av männen och 1 procent av kvinnorna i Mjölby kommun som hade använt cannabis det senaste året. Den största andelen cannabiskonsumenter fanns år 2020 bland män i åldersgruppen 16–29 år. År 2022 är siffran 0% för bägge kön och alla åldersgrupper.

Den årliga ungdomsenkäten visar att 6 procent av eleverna i åk 8 har blivit erbjudna att prova narkotika och 4 procent har blivit erbjudna att köpa. För år 2 på gymnasiet är det 24 procent som blivit erbjudna att prova och 11 procent som blivit erbjudna att köpa. Bägge åldersgrupperna har svarat att de främst blivit erbjudna cannabis.

Cirka 1 procent av eleverna i åk 8 har någon gång använt narkotika. Sedan 2014 har siffran pendlat mellan 0 och 3 procent. 4 procent tycker det är okej att röka cannabis när man går i åk 8. I år 2 på gymnasiet uppgav 8 procent att de använt narkotika en eller flera gånger. Siffran har pendlat över åren, för killarna ligger det på liknande nivå jämfört med föregående år medan det för tjejerna syns en ökning med fyra procentandelar från år 2021 till år 2022. 15 procent av tjejerna och 24 procent av killarna anser att det är okej att röka cannabis om man går i år 2 på gymnasiet.

Såväl Beroendemottagningen som MiniMaria ser ett ökat inflöde av kristall. Oftast är det blandmissbruk som förekommer, men hos unga och unga vuxna är det också vanligt med renodlat missbruk av kristall. Det finns en stark koppling till kriminalitet och våldsutövare/våldsutsatta. Majoriteten av klienterna är män och pojkar med en psykiatrisk samsjuklighet.

Polismyndigheten bekräftar att tillgången av kristall är bred och stora partier har tagits i beslag. Drogen sprids till unga och användandet/testandet förekommer även som förstadrogs, dvs utan rökning av hasch eller dylikt i ett tidigare led. Stora aktörer samverkar med lokala narkotikanätverk. Vissa yngre säljer i kamratkretsar och finansierar sitt eget bruk.

Narkotikabrott är den andra mest anmälda brottskategorin i Mjölby kommun och en brottstyp som ökar. Främst handlar det om eget bruk, följt av innehav. Som tidigare nämnt, är antalet anmälda narkotikabrott svårt att mäta då det i huvudsak är ett resultat av polisens spanings- och ingripandeverksamhet.

Antal döda per 100 000 i läkemedels- och narkotikaförgiftning har minskat de senaste fem åren, från drygt 9 år 2017 och till drygt 5 år 2021. Minskningen syns för bägge kön.

4.3 Andra rusmedel

Nationell lägesbild

I CAN:s skolundersökning ställs även frågor om sniffning/boffning och lustgas. Andelen elever som har sniffat eller boffat ett preparat har minskat över tid. År 2022 uppgav 4 procent av niondeklassarna och 3 procent av gymnasieeleverna att de gjort detta någon gång.

År 2022 ställdes för första gången frågor om användningen av lustgas. I åk 9 uppgav 6 procent att de använt lustgas någon gång. I gymnasiet var det 17 procent. De som använt lustgas hade i hög utsträckning också använt andra substanser som alkohol, narkotika och tobak.

Mjölby kommuns lägesbild

Det finns i dagsläget ingen statistik över sniffning, boffning och användandet av lustgas på kommun- eller länsnivå. Polismyndigheten bekräftar att lustgas förekommer, boffning är relativt ovanligt och sniffning är ej utbredd. MiniMaria har stött på lustgas bland sina klienter för några år sedan, men upplever det ej som förekommande i dagsläget.

4.4 Dopning

Nationell lägesbild

Enligt CAN:s undersökningar från 2021 har cirka 1 procent av männen i Sverige och mindre än 0,5 procent av kvinnorna svarat att de någon gång använt anabola androgena steroider, AAS. Polismyndighetens analys är att mörkertalet är stort.

I CAN:s årliga skolundersökning går att utläsa att användande av anabola androgena steroider (AAS) även bland unga legat på omkring 1 procent de senaste 20 åren. År 2022 ställdes även frågor om användningen av pre-workout-produkter (PWO). PWO tillhör ergogena tillskott (prestationshöjande) och är den grupp som innebär störst risker både vad det gäller dopning och hälsorisker. I åk 9 hade 13 procent använt PWO de senaste 12 månaderna. I år 2 på gymnasiet var siffran 19 procent. Det var betydligt vanligare att pojkar använt PWO än flickor och de vanligaste substanserna var kreatin och branched-chained amino acids (BCAA).

Man skiljer mellan *doping* som regleras av Riksidrottsförbundet och *dopning* som regleras i lagstiftning.

Mjölby kommuns lägesbild

Såväl lokalt som nationellt är det svårt att få tag i tillförlitlig statistik kring dopning. I folkhälsoenkäten uppgav mindre än 1 procent i Mjölby kommun att de någon gång använt anabola androgena steroider eller tillväxthormon utan läkares ordination. Siffran har pendlat mellan 0 och 1 procent sedan 2016.

MiniMaria och Beroendemottagningen i Mjölby har inte stött på dopningsrelaterade ärenden. Polismyndighetens bild är att det troligen finns ett stort mörkertal.

Kommunens nätverksarbete mot dopning, 100% ren hårdträning, implementerades år 2013. Idag är åtta av kommunens tio gym medlemmar i nätverket. Ett antal av gymmen i kommunen är i stor utsträckning obemannade. Det innebär ännu större utmaningar i det preventiva arbetet mot dopning när den annars naturliga vardagstillsynen över verksamheten och de som tränar där inte finns. På ett fåtal av gymmen säljs PWO, i första hand BCAA och kreatin.

4.5 Tobak och liknande produkter

Nationell lägesbild

Den nationella folkhälsoenkäten visar att den dagliga tobaksrökningen har minskat under 2006-2021. Minskningen ses bland både män och kvinnor i alla åldrar och oberoende av utbildningsnivå. Av befolkningen 16-84 år var det enligt 2021 års undersökning 6 procent som uppgav daglig tobaksrökning, varav högsta andel rökare återfinns i åldersgruppen 45-64 år.

CAN:s skolundersökning visar att rökning har minskat kraftigt bland svenska skolungdomar. Särskilt stor har nedgången varit under 2010-talet. År 2022 uppgav 9 procent i årskurs 9 och 20 procent i

gymnasiets år 2 att de röker. Bland gymnasieeleverna innebar det en liten uppgång jämfört med året innan. Snusningen (oavsett snussort) har ökat i båda årskurserna under de senaste åren. Särskilt kraftig har uppgången varit bland flickor. Det är dock fortfarande betydligt vanligare att pojkar snusar än flickor. År 2022 var det 11 procent av eleverna i årskurs 9 och 24 procent bland gymnasieeleverna som snusade.

Den nationella folkhälsoenkäten visar att det har blivit vanligt bland unga att använda nyare nikotinprodukter som nikotinsnus (vitt snus) och e-cigarett (vape) och en ökad användning syns främst bland kvinnor. År 2022 uppgav 18 procent av kvinnorna och 12 procent av männen i åldersgruppen 16-29 år att de använder nikotinsnus. För tobakssnus är motsvarande andelar inom åldersgruppen 5 procent av kvinnorna och 18 procent av männen. Även när det gäller användning av e-cigarett syns en ökad användning inom åldersgruppen och främst bland kvinnor, från 2 procent förra året till 8 procent år 2022.

Även CAN:s skolundersökning visar att såväl användandet av nikotinsnus som e-cigarett ökat. Vad gäller nikotinsnus uppgav 22 procent i åk 9 och 40 procent i år 2 på gymnasiet att de provat det någon gång, vilket är en uppgång jämfört med året innan. En femtedel av eleverna i åk 9 och cirka en fjärdedel av eleverna i år 2 på gymnasiet har använt e-cigarett under den senaste månaden, jämfört med cirka 5 procent i både nian och gymnasiet år 2021.

Sedan 1 januari 2023 lyder nikotinprodukter under tobakslagen och 18-årsgräns gäller vid köp. Den nya tobakslagen kräver även att förpackningarna ska innehålla information om hälsoriskerna vid användning samt innehållsförteckning.

Mjölby kommuns lägesbild

Mjölby kommun följer trenden med minskat rökbruk och ligger på den lägsta siffran av andel dagligrökare sedan 2006. Det är ungefär lika andel kvinnor som män som röker dagligen, 3 resp 4 procent. När det gäller daglig snusning syns en minskning bland männen de senaste fem åren, men en ökning bland kvinnorna. Det är fortfarande fler män än kvinnor som snusar dagligen, 16 procent respektive 6 procent.

Rökningen har även gått ner bland unga i Mjölby kommun. I år 2 på gymnasiet är det 14 procent som svarar att de röker ibland eller varje dag, en siffra som sjunkit de senaste fyra åren. För åk 8 ligger siffran på 6 procent och har legat på liknande nivå under en längre tid. Det motsvarar siffrorna för länet. Mjölby kommun har under flera år arbetat med konceptet rökfri skolgård och i Miljökontorets tillsynsrapporter framgår att det är tydligt skyltat att rökförbud råder och inom vilket område det gäller.

Andelen som snusar har ökat i både åk 8 och år 2 på gymnasiet. Främst ses ökningen bland tjejer i år 2 på gymnasiet som närmar sig samma siffror som för pojkarna. År 2022 uppgav 21 procent av flickorna och 26 procent av pojkarna att de snusar ibland eller varje dag. I åk 8 är det 8 procent av flickorna och av pojkarna som snusar ibland eller varje dag. Andelen unga som snusar i Mjölby kommun ligger i samma nivå som övrigt länet.

Behovet att få tillhöra en grupp och känna samhörighet är enligt ungdomar en förklaring till tobak och alkoholbruk bland unga, men de som röker har ofta sämre psykisk och fysisk hälsa och sover sämre. De känner sig också mindre trygga både i skolan och hemma.

Statistik kring användandet av e-cigarett går enbart att få fram på länsnivå och här går att urskilja att andelen som använder e-cigarett dagligen sjunkit i länet från att ligga över riksnivån till att nu ligga under. Det är 0,3 procent av männen och 0,2 procent av kvinnorna som uppgett att de använder e-cigarett dagligen.

Polismyndigheten och Mjölby kommuns fritidsgårdar uppger att e-cigarett är vanligt förekommande i ungdomsleden. En viss acceptans påträffas bland vuxna, som kan bero på okunskap kring e-cigaretternas beroendeframkallande och skadeverkan, vilket är olyckligt.

4.6 Spel om pengar

Nationell lägesbild

Enligt nationella folkhälsoenkäten har spel om pengar minskat både bland män och kvinnor mellan 2004 och 2020, från 69 till 56 procent. Det har minskat något mer bland kvinnor än män och främst i åldersgruppen 16-29 år. Mellan 2020 och 2022 stannade dock minskningen av. Trots att spelandet har minskat så har omsättningen ökat, vilket innebär att de som spelar generellt satsar mer pengar på spel om pengar.

Spelande är vanligast i åldersgrupperna 45–64 och 65–84 år, både bland kvinnor och män. År 2022 hade två av tre personer i dessa åldersgrupper spelat om pengar någon gång under de senaste 12 månaderna.

Även CAN:s skolundersökning visar en nedåtgående trend under 2000-talet, men att den under de senaste åren har avstannat och kurvan även rört sig uppåt. År 2022 svarade 25 procent av pojkarna och 9 procent av flickorna i åk 9 att de hade spelat om pengar de senaste 12 månaderna. I gymnasiet är 2 var motsvarande siffror 34 respektive 10 procent.

Swelogs undersökningar visar att lotteri/nummerspel är den vanligaste spelformen. Andra vanliga spelformer är hästspel, bingo och sportspel. Onlinespelandet har ökat från 31 procent av dem som spelat om pengar år 2015 till mer än hälften år 2021. Onlinespelandet har ökat för alla spelformer och över lag spelar fler män än kvinnor online. Spelautomater och kasinospel är de enda spelformerna där onlinespel är vanligare bland kvinnor än bland män.

Mjölby kommuns lägesbild

Under en tioårsperiod sjönk spelande om pengar för att åter igen öka de senaste två åren. Enligt nationella folkhälsoenkäten har 70 procent i Mjölby kommun svarat att de spelat om pengar under de senaste 12 månaderna, vilket är högre andel än i övriga länet (jämför 62 procent). Det är något mer män än kvinnor som spelar. Bland män är de flest som spelar om pengar i åldersgrupperna 40-49 år och 70-79 år, för kvinnor är det 60-79 år.

Riskabelt spelande redovisas i 4-årsmedelvärden och för 2019-2022 ligger Mjölby på 3,4 procent, vilket är liknande siffror som länet och riket. Riskabla spelvanor är vanligare bland män än kvinnor, dock spelar kvinnorna i Mjölby mer än kvinnorna i länet och i riket.

Beroendemottagningen i Mjölby har ungefär 10-20 individer som kommer till dem varje år med spelberoende (spel om pengar). Oftast handlar det enbart om spelberoende, blandmissbruk är ovanligt. Det är övervägande män och lägesbilden har sett den samma ut de senaste åren.

Ungdomsenkäten visar att 13 procent av eleverna i åk 8 har deltagit i spel om pengar (t.ex. nätkasino, betting eller spelautomater). I år 2 på gymnasiet var andelen 15 procent.

MiniMaria i Mjölby har ungefär 3-4 personer som kommer till dem varje år med spelberoende (spel om pengar). De flesta av dem i kombination av drogintag. Det har bara varit pojkar och lägesbilden har sett densamma ut de senaste åren.

5. Mål och aktiviteter

För att uppnå det övergripande folkhälsopolitiska målet krävs ett uthålligt ANDTS-förebyggande arbete som ständigt anpassas till förändringar, nya förutsättningar och företeelser inom området. Nya nikotinprodukter attraherar unga och utvecklingen ser ut att gå mot en ökad användning. Det finns också skäl att fortsätta fokusera på narkotikaprevention då tillgången till narkotika ökar och sprids nedåt i åldrarna.

Föräldrar och andra vuxna i barn och ungas närhet har en viktig roll i det förebyggande arbetet. Det kan vara svårt att nå de föräldrar som är i störst behov av stöd, vilket gör att även andra vuxna är viktiga i det förebyggande arbetet. Vuxna som till exempel finns inom föreningsliv, skola och fritidsgård. Skolan träffar majoriteten av våra barn och unga. Skolpersonal bör anta ett utforskande förhållningssätt och med nyfikenhet föra dialog med elever kring vilka attityder och inställning elever har till ANDTS, utifrån ålder och mognad. Syftet är att tidigt bemöta och förebygga en positiv och liberal inställning till ANDTS då detta kan vara en riskfaktor.

5.1 Basverksamhet

ANDTS-förebyggande insatser och aktiviteter som ingår i förvaltningarnas basverksamhet står generellt ej angivna i handlingsplanens aktivitetslista. Några av dem beskrivs nedan.

Alla skolor och fritidsgårdar i kommunen ska erbjuda ungdomar en trygg, säker arbetsmiljö som är fri från alkohol, narkotika, dopning och tobak. Till varje skola i kommunen finns ett elevhälsoteam dit barn och ungdomar kan vända sig med frågor om hälsa och studier. Varje läsår genomförs hälsosamtal av skolsköterska med elever i grundskolans årskurs 1, 4, 7 och år 1 på gymnasiet. I dessa samtal tas frågor kring ANDT upp anpassade efter elevens ålder. Eleverna ska få undervisning kring ANDT-frågor enligt läroplanen. ANDT-samtal och undervisning bör kompletteras med spel om pengar.

Det finns en pågående samverkansgrupp mellan mödrahälsovården och socialtjänsten där bland annat ANDT tas upp. Familjeteamet arbetar med att nå ut till barn, vårdnadshavare och familjer med sin verksamhet, bland annat genom informationsinsatser via förskolan. Anhöriga och närstående till personer med missbruk, eller missbruk i kombination med psykisk ohälsa, erbjuds stöd som anpassas efter individ och ålder Vid inkomna ärenden till beroendemottagningen och MiniMaria tas en första kontakt inom två veckor. Gruppstöd för individer med spelmissbruk erbjuds regelbundet och Boostgrupp, för före detta spelmissbrukare, erbjuds vid önskemål.

Kommunstyrelsens förvaltning samordnar det lokala dopningsförebyggande nätverket 100% ren hårdträning med gym inom Mjölby kommun och polis. Varje enskilt gym följs upp årligen enligt upprättad checklista. Även nätverksträffar tillhandahålls årligen och antidopningsarbetet på gymmen uppmärksammas genom en återkommande uppmärksamhetsvecka på hösten. Mjölby kommun ingår i Länsstyrelsens ANDTS-samordnarnätverk och Brottsförebyggande nätverk tillsammans med länets övriga kommuner.

Ibland återfinns återkommande aktiviteter i handlingsplanen. I dessa fall har det bedömts viktigt för att i samband med uppföljning kunna påvisa betydelsefulla aktiviteter och vid behov göra riktade insatser.

5.2 Lokala förutsättningar

Universella insatser och långsiktighet ska vara grunden i det förebyggande arbetet. Systematiskt förebyggande arbetssätt kräver välgrundade och återkommande insatser för att vi ska kunna förändra attityder, stärka hälsan och få en ökad jämlikhet. En förutsättning för ANDTS-arbetet i Mjölby kommun är att ett gemensamt kommunövergripande årshjul tas fram, som infokampanjer, föräldramöten, arrangemang med mera kan utgå från. Ett medvetet val har gjorts i denna handlingsplan att lägga tyngdpunkt på förebyggande och främjande aktiviteter och på våra barn och unga.

Mål 1 - Tillgången till alkohol, narkotika, dopningsmedel, tobaks- och nikotinprodukter samt skadeverkningarna av spel om pengar¹ ska minska

	Insatsområden/aktiviteter	Genomfört	Ansvarig nämnd	Berörda nämnder
Insatsområde 1	Att motverka barns och ungas tillgång till alkohol, narkotika samt tobaks- och nikotinprodukter			
Aktivitet 1.1	Drogrfria arrangemang vid riskhelger och lov	2023-2026	Kultur- och fritidsnämnden	Utbildningsnämnden Kommunstyrelsen
Aktivitet 1.2	Ta fram en checklista för ANT-prevention i fysisk planering och fysisk miljö	2025	Samhällsbyggnadsnämnden	
Aktivitet 1.3	Erbjuda krogpersonal utbildning i metoden <i>Ansvarsfull alkoholservice</i> ² genom Motala kommuns alkohol- och tobaksenhet	2024-2026	Omsorgs- och socialnämnden	
Aktivitet 1.4	Informationsinsatser för att öka medvetenheten bland vuxna om barn och ungas tillgång till alkohol, narkotika samt tobaks- och nikotinprodukter. Informationsinsatserna ska följa det kommunövergripande årshjulet samt kunna riktas utifrån uppkomna behov	2023-2026	Kommunstyrelsen	Utbildningsnämnden Kultur- och fritidsnämnden
Insatsområde 2	Effektiv och likvärdig tillsyn			
Aktivitet 2.1	Årlig tillsyn av butiker som säljer folköl-, tobak- och nikotinprodukter	2023-2026	Omsorgs- och socialnämnden	
Aktivitet 2.2	Årlig tillsyn av krögares alkoholservice	2023-2026	Omsorgs- och socialnämnden	
Aktivitet 2.3	Tillsyn av rökfria miljöer årligen på gymnasium och högstadieskolor, därutöver genomföra kontroller successivt på övriga rökfria miljöer	2023-2026	Miljönämnden	

¹ I kommunens basverksamhet erbjuds gruppstöd för individer med spelmissbruk och gruppstöd för före detta spelmissbrukare. Aktiviteter kring spel om pengar återfinns även under mål 2,3 och 4.

² Evidensbaserad samverkansmodell mellan tillsynsmyndigheterna och restaurangnäringen som syftar till att motverka överservice och service till underåriga samt minska våld och skador.

Insats- område 3	Minska tillgången till narkotika och dopningsmedel			
Aktivitet 3.1	I metoden <i>Effektiv samordning för trygghet</i> ³ utveckla arbetet med att identifiera och kartlägga platser för öppen narkotikaförsäljning	2025	Kommunstyrelsen	Samtliga förvaltningar
Aktivitet 3.2	Införa metoden <i>Tillsammans mot illegala försändelser</i> ⁴ hos kommunens postoperatörer	2024	Kommunstyrelsen	

³ Metoden beskrivs under kapitel 3.

⁴ Metod framtagen av Länsstyrelserna i de fyra nordligaste länen som bygger på samverkan och kunskapsutbyte för att försvåra spridningen av illegala försändelser i post- och paketflödet.

Mål 2 - Barn och unga ska skyddas mot skadliga effekter orsakade av alkohol, narkotika, dopningsmedel, tobaks- och nikotinprodukter och om spel om pengar

	Insatsområden/aktiviteter	Genomfört	Ansvarig nämnd	Berörda nämnder
Insatsområde 1	Samverkan mellan mödrahälsovården, barnhälsovården och elevhälsan			
Aktivitet 1.1	Hänvisning till arbetet inom <i>Överenskommelse om samverkan kring barn och unga i Östergötland</i> ⁵		Omsorgs- och socialnämnden	
Insatsområde 2	En hälsofrämjande skola			
Aktivitet 2.1	Utveckla samarbetsformer mellan utbildningsförvaltningen och kultur- och fritidsförvaltningen	2024	Utbildningsnämnden	Kultur- och fritidsnämnden
2.1 a)	Aktivitet 2.1 föregås av en utvärdering av pågående insatser mellan ovanstående förvaltningar			
Aktivitet 2.2	Arbeta för likvärdighet mellan skolorna inom området ANDTS och ta fram en gemensam planering för vad som ska ingå i ANDTS-undervisningen i olika stadier utifrån ålder och mognad	2024	Utbildningsnämnden	Kommunstyrelsen
Aktivitet 2.3	Kompetenshöjande insatser riktat till skolans medarbetare gällande insatser och metoder för att förebygga ANDTS	2024	Utbildningsnämnden	
Aktivitet 2.4	Alla nyanställda som vistas i skolans och fritidsgårdens miljöer informeras om ANDT-rutin för Mjölby kommuns skolor och fritidsgårdar. Ingår i introduktionsplan	2024-2026	Utbildningsnämnden Kultur- och fritidsnämnden	

⁵ Länsgemensam övergripande överenskommelse som reglerar kommunernas och Region Östergötlands gemensamma ambition kring samverkan, uppdrag och ansvar för insatser till barn och unga upp till 21 år och deras närstående. Diarienummer: HSN 2019-771.

Insats- område 3	Förebyggande av psykisk ohälsa, riskbeteende och skadligt bruk eller beroende			
Aktivitet 3.1	Utveckla samverkan med vuxenutbildning i syfte att nå vårdnadshavare för informationsinsatser kring ANDTS.	2025	Kommunstyrelsen	Utbildningsnämnden Omsorgs- och socialnämnden
Aktivitet 3.2	Förstudie kring hur kommunen kan bidra till att få fler barn och unga att delta i föreningsliv	2024	Kultur- och fritidsnämnden	Utbildningsnämnden
Aktivitet 3.3	Skapa informationssida på Mjölby kommuns hemsida riktat till vårdnadshavare åk 6-9 kring ANDTS. Där det är möjligt, ska information finnas tillgängligt på flera språk	2025	Kommunstyrelsen	Utbildningsnämnden Omsorgs- och socialnämnden
Aktivitet 3.4	Införa SSPF, samverkan mellan skola, socialtjänst, polis och fritid, vilket är ett brotts- och drogförebyggande arbete kring unga individer och grupper	2023	Omsorgs- och socialnämnden Utbildningsnämnden Kultur- och fritidsnämnden	
Aktivitet 3.5	Utveckla befintliga insatser för barn med normbrytande beteende och undersöka om system med särskilt kvalificerad kontaktperson för barn och unga med behov av extra stöd i vardagen ska erbjudas	2025	Omsorgs- och socialnämnden	Utbildningsnämnden Kultur- och fritidsnämnden
Insats- område 5	Föräldraskapsstöd för att motverka barns och ungas spel om pengar			
Aktivitet 5.1	Föräldrainformation kring digitala spel och spel om pengar, inför lov	2023-2026	Kommunstyrelsen	

Mål 3 - Antalet barn och unga som börjar använda narkotika, dopningsmedel, tobaks- och nikotinprodukter eller debuterar tidigt med alkohol och spel om pengar ska minska

Insatsområden/aktiviteter		Genomfört	Ansvarig nämnd	Berörda nämnder
Insatsområde 1	Metodutveckling för stärkt narkotikaförebyggande arbete			
Aktivitet 1.1	Utifrån genomförd kartläggning av narkotikabruk i krogmiljö införa metoden <i>Krogar mot knark</i> ⁶	2024	Kommunstyrelsen	
Insatsområde 2	Åtgärder för att förhindra användningen av dopning			
Aktivitet 2.2	För att öka samverkan och kunskapsspridning årligen genomföra nätverksträffar inom ramen för <i>100% ren hårdträning</i> tillsammans med ANDTS-samordnare, gym och polis inom LPO Motala	2023-2026	Kommunstyrelsen	
Insatsområde 3	Nå barn, unga och unga vuxna i förebyggande syfte			
Aktivitet 3.1	Ta fram en gemensam plan för stadieanpassad ANDTS-information på föräldramöten och personalmöten. Informationen ska samspela med elevernas stadieanpassade ANDTS-undervisning.	2024	Utbildningsnämnden	Kommunstyrelsen Omsorgs- och socialnämnden
Aktivitet 3.2	Elever och vårdnadshavare informeras om skolans och fritidsgårdars ANDT-rutin i samband med skolstart och föräldramöten	2023-2026	Utbildningsnämnden	Kultur- och fritidsnämnden
Aktivitet 3.3	Införa lotsverksamhet som rör sig där barn och unga befinner sig under lektionsfri och skolfri tid	2024	Kommunstyrelsen	Kultur- och fritidsnämnden Utbildningsnämnden
Aktivitet 3.4	Regelbundna kunskapshöjande insatser, utefter behov, kring ANDTS till medarbetare som möter barn och unga i sin profession	2023-2026	Kommunstyrelsen	Utbildningsnämnden Kultur- och fritidsnämnden Omsorgs- och socialnämnden

⁶ Metod framtagen av STAD (Stockholm förebygger alkohol och drogproblem) som bygger på samverkan, utbildning och effektiv tillsyn. Samverkan sker mellan krog, tillstånd och polis.

Aktivitet 3.5	Tillgängliggöra kunskapsstöd inom ANDTS på MINT för att underlätta förvaltningarnas förebyggande arbete	2024	Kommunstyrelsen	
Aktivitet 3.6	Ta fram information till nyanlända om ANDTS och vilka stödfunktioner som finns att tillgå. Broschyrform på olika språk	2024	Omsorgs- och socialnämnden	Kommunstyrelsen
Insats-område 4	Civila samhällets roll för att främja hälsa och motverka skadligt bruk eller beroende hos barn och unga			
Aktivitet 4.1	Stödja barn- och ungdomsföreningar att efterleva Mjölby kommuns nya förväntansdokument. Förväntansdokumentet behandlar bland annat ANDTS frågor och är obligatoriskt för alla barn- och ungdomsföreningar som erhåller verksamhetsbidrag	2024	Kultur- och fritidsnämnden	
Aktivitet 4.2	Erbjuda stöd till barn- och ungdomsföreningar att upprätta ANDTS-policy och åtgärdsplan	2024	Kommunstyrelsen	Kultur- och fritidsnämnden
Insats-område 5	Insatser för ökad trygghet och minskad brottslighet			
Aktivitet 5.1	I samband med trygghetsvandringar inventera platser som kan upplevas otrygga kopplat till alkohol och narkotika	2023-2026	Kommunstyrelsen	Samhällsbyggnadsnämnden Kultur- och fritidsnämnden Utbildningsnämnden
Aktivitet 5.2	Installera kameraövervakning vid Mantorps och Skänninges pendeltågsstationer	2024	Kommunstyrelsen	

Mål 4 - Antalet personer som utvecklar skadligt bruk eller beroende av alkohol, narkotika, dopningsmedel, tobaks- och nikotinprodukter och spel om pengar ska minska

Insatsområden/aktiviteter		Genomfört	Ansvarig nämnd	Berörda nämnder
Insatsområde 1	Stärkt kompetens inom äldreomsorgen			
Aktivitet 1.1	Ta fram rutin för att upptäcka och följa upp beroende inom äldreomsorgen. Särskilt fokus äldre och alkohol samt äldre män och spelmissbruk	2024	Omsorgs- och socialnämnden	
Aktivitet 1.2	Kunskapshöjande insatser hos personal i äldreomsorg avseende ANDTS	2024-2026	Omsorgs- och socialnämnden	
Insatsområde 4	Telefon och webbaserat stöd			
Aktivitet 2.1	Informera unga om kommunens e-tjänst för råd och stöd i vardagen	2024	Omsorgs- och socialnämnden	
Aktivitet 2.3	Utveckla användning av <i>Previct</i> ⁷ digital stödforum	2023-2026	Omsorgs- och socialnämnden	

⁷ Digital behandlingsplattform framtagen av forsknings- och utvecklingsföretaget Kontigo Care i Uppsala.

Mål 5 - Personer med skadligt bruk eller beroende ska utifrån sina förutsättningar och behov ha tillgång till vård och stöd av god kvalitet

	Insatsområden/aktiviteter	Genomfört	Ansvarig nämnd	Berörda nämnder
Insatsområde 1	Samverkan mellan hälso- och sjukvård och socialtjänst för en sammanhållen vård			
Aktivitet 1.1	Uppdatera samverkansavtal mellan region Östergötland och den kommunala missbruksvården för vuxna	2024	Omsorgs- och socialnämnden	
Insatsområde 2	Insatser för att nå personer i en socialt och hälsomässigt utsatt situation			
Aktivitet 2.1	Införa metoden <i>Bostad först</i> ⁸ riktad till individer i långvarig hemlöshet och missbruk	2024	Omsorgs- och socialnämnden	Samhällsbyggnadsnämnden Kommunstyrelsen

⁸ Metod som innebär att hyresgästen ska kunna bo kvar i sin lägenhet på samma villkor som alla andra hyresgäster. Stödet är anpassat till varje person och bygger på att individen själv är med och skapar mål, framtidsplaner och eventuella behandling för missbruk eller psykisk ohälsa.

Mål 6 - Antalet personer som skadas eller dör på grund av sitt eget eller andras bruk av alkohol, narkotika, dopningsmedel eller tobaks- och nikotinprodukter och spel om pengar ska minska

Insatsområden/aktiviteter		Genomfört	Ansvarig nämnd	Berörda nämnder
Insatsområde 1	Kontrollera alkohol- och narkotikapåverkade i trafiken			
Aktivitet 1.1	Implementera <i>SMADIT</i> , Samverkan mot alkohol och droger i trafiken ⁹	2024	Omsorgs- och socialnämnden	
Insatsområde 2	Stärka det suicidpreventiva arbetet			
Aktivitet 2.1	Hänvisning till <i>Handlingsplan för suicidprevention 2022-2025</i> ¹⁰	2025	Kommunstyrelsen	Samtliga nämnder

⁹ Arbetssätt som syftar till att personer som ertappats för ratt-, drogratt- eller sjöfylleri ges ett erbjudande om en vårdkontakt för sina problem.

¹⁰ Handlingsplan för suicidprevention 2022-2025, KS/2022:55

6. Ansvar och uppföljning

Kommunstyrelsen har det övergripande ansvaret för handlingsplanen och är ansvarig för att sprida, revidera och följa upp planen.

Nämnderna ansvarar för sina aktiviteter enligt ansvarsfördelning i aktivitetslistan. De nämnder som pekats ut som delaktiga i en åtgärd ansvarar för att avsätta resurser för att kunna delta i arbetet. Utgångspunkten för de aktiviteter som beskrivs är att de finansieras inom ramen för nämndernas befintliga budget. Nämnderna kan lyfta investeringsbehov årligen i budgetdialogen utifrån de egna behoven och aktiviteterna.

Handlingsplanen följs upp årligen genom statusrapportering av arbetet med aktiviteterna. Detta kan medföra behov av revidering och att nya aktiviteter kan behöva tillkomma. Inför uppföljningen rapporterar respektive ansvarig nämnd in genomfört arbete till kommunens hållbarhetsstrateg som sammanställer och därefter presenterar uppföljningsrapport för Kommunstyrelsen.

Målen följs upp av kommunens hållbarhetsstrateg i slutet av mandatperioden, år 2026, genom en nulägesrapport som påvisar ANDTS-utfall under strategiperioden. Målen kommer att följas upp genom kvantitativ och kvalitativ data från bland annat ungdomsenkäten Om mig, Folkhälsomyndighetens nationella enkät Hälsa på lika villkor (HLV), provtagning i avloppsvattnet, CAN:s undersökningar, kommunens verksamheter och polisen.

7. Referenser

7.1 Referenser

Regeringens proposition *En förnyad strategi för politiken avseende alkohol, narkotika, dopning, tobak och nikotin samt spel om pengar 2021–2025*, 2020/21:132

Regeringens skrivelse *En samlad strategi för alkohol-, narkotika-, dopning- och tobakspolitiken samt spel om pengar 2022-2025*, 2021/22:213

Kartläggning ANDTS 2022, KS/2022:255.

Regionala ANDTS-strategin *Förebyggande arbete inom alkohol, narkotika, dopning, tobak och spel, Östergötlands län 2022-2026*.

Uppföljning handlingsplan ANDT 2019-2022, KS/2018:258

7.2 Beskrivning av statistikunderlag

Anmälda brott, Brottsförebyggande rådet (BRÅ)

Anmälda brott är samtliga händelser som anmälts och registrerats som brott hos polis, tull och åklagare i landet. Även anmälda händelser, som efter en avslutad utredning visar sig inte vara brott eller där brott inte kan styrkas, ingår i statistiken. Dessa gärningar utgör dock endast några procent av de anmälda brotten årligen.

Avloppsmätningarna

Sedan 2016 har Östergötlands läns kommuner deltagit i mätningar av narkotikaspår i avloppsvatten. Under 2022 har tre provtillfällen genomförts vid ett eller flera avloppsreningsverk i samtliga av länets kommuner. Resultatet är framräknat utifrån antalet anslutna personer till respektive avloppsreningsverk och inte från antalet kommuninvånare.

CAN:s monitormätning

Monitormätningarna beräknar den totala mängden alkohol och tobak som konsumeras i landet. Detta görs dels genom den i Sverige registrerade försäljningen och dels genom kompletterade uppgifter om anskaffning från oregistrerade källor. De oregistrerade delarna av konsumtionen följs genom telefon- eller enkätintervjuer med personer mellan 17–84 år.

CAN:s nationella skolundersökning

Varje år gör Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning (CAN) en nationell undersökning om erfarenheter av alkohol, narkotika, dopning, tobak och spel om pengar (ANDTS) bland elever i grundskolans årskurs 9 och gymnasiets år 2.

CAN:s nationella undersökning om ANDTS

CAN ansvarar för frågeundersökningen som genomfördes 2013, 2017 och 2021 om vanor och konsekvenser i den svenska befolkningen med avseende på alkohol, narkotika, dopning, tobak och spel om pengar.

Elevenkäten Om mig

Elevenkäten, Om mig, genomförs av Region Östergötland varje år sedan 2014 i grundskolans årskurs 8 och i år 2 på gymnasiet. Enkäten innehåller frågor om elevers uppfattning om sin hälsa, sina levnadsvanor och hur de uppfattar och trivs med skola, fritid och familj.

Nationella folkhälsoenkäten

Hälsa på lika villkor (HLV), är en nationell enkätundersökning om hälsa, levnadsvanor och livsvillkor. Syftet med undersökningen är att visa hur befolkningen mår och att följa förändringar i hälsa över tid. Under 2006 till 2016 har undersökningen genomförts årligen bland slumpmässigt utvalda personer i åldern 16–84 år. Från och med 2016 görs den vartannat år.

Swedish longitudinal gambling study (Swelogs)

Swedish longitudinal gambling study (Swelogs) är en av världens mest omfattande långsiktiga befolkningsstudier av relationen mellan spel om pengar och hälsa. Swelogs består av ett antal sammanhängande delstudier med personer i åldrarna 16–84 år. De första studierna genomfördes år 2008.

Kommunstyrelsens förvaltning
Kommunstyrelsens Förvaltning
Telefon: 010-234 50 00
E-post: mjolbykommun@mjolby.se
Burensköldsvägen 11-13, 595 80 Mjölby

